

Phân Loại Các Giống Lan Dendrobium

Hoa lan (danh pháp khoa học: *Orchidaceae*) là một họ thực vật có hoa thuộc bộ Măng tây (*Asparagales*). Lan là một gia đình có sự đa dạng các chủng loại lớn thứ nhì trong thế giới thực vật với gần 30,000 loài chỉ sau họ Cúc và có mặt gần như trên khắp các châu lục ngoại trừ Nam Cực. Trong đó Dendrobium (Lan Hoàng Thảo, Đẳng Lan) là một loài lớn với hơn 1,200 giống, đứng thứ hai trong gia đình hoa lan về số lượng giống và cũng đứng thứ hai trong các loài lan được nuôi trồng nhiều nhất chỉ sau Cattleya. Đây cũng là nhóm hoa lan đa dạng có hoa đẹp với màu sắc đầy mê hoặc và một chi tiết không thể quên được chính là hương thơm... Dù rằng Bulbophyllum (Lan Lọng) là một loài lớn nhất trong họ hoa lan nhưng luận về hương sắc có lẽ Dendrobium vẫn vượt trội hơn nhiều phần.

Nói riêng về Dendrobium thì đây là một loài thực vật phụ sinh, sống và bám trên thân cây hoặc đá. Thích nghi với nhiều loại môi trường sống, từ những vùng núi cao Hy Mã Lạp Sơn đến các khu rừng nhiệt đới vùng đất thấp và cả những vùng khí hậu khô nóng của sa mạc Úc Châu. Cũng từ sự đa dạng hấp dẫn kia trong các giống thuộc loài Dendrobium thường được chia ra làm nhiều nhóm với sự riêng biệt nổi bật của từng loại và có khá nhiều cách phân loại khác nhau. Trong bài viết này xin chỉ nói về các giống lan Dendrobium và cách phân loại dưới đây là một cách phân loại dựa vào những điểm tương đồng của những giống lan cũng như cách sống, mùa nghỉ, mùa hoa... Đây cũng là cách phân loại dễ nhớ nên được nhiều người sử dụng so với các cách phân loại khác.

1. Phalaenanthé:

Nhóm này lá thường xanh trong nhiều năm, giả hành ốm, cao (trong từng giống có những biến thể với giả hành thấp), phát hoa mọc ra trên các mắt ngủ ở ngọn. Mùa hoa thường là một lần vào mùa Thu hay cũng có thể hai lần trong năm vào mùa Xuân và Thu. Những cây lan trong nhóm có cánh hoa tròn trịa hay hơi kéo dài, nổi bật với các giống như *Den. affine*, *Den. bigibbum* (*phalaenopsis*), *Den. dicuphum* và *Den. williamsianum*.

Den. bigibbum var. *compactum*
 Ảnh: www.flickr.com

Nhóm lan này phát triển tốt trong môi trường quanh năm ẩm áp, với ban đêm không dưới 60°F (16°C). Cần nhiều nước và phân bón trong mùa tăng trưởng, ánh sáng trung bình. Lan có một mùa nghỉ ngắn (3 đến 4 tuần) khô và mát với nhiệt độ có thể chịu được khoảng 55°F (12°C) và ra hoa sau đó khi nhiệt độ ẩm trở lại.

Đây cũng là nhóm nổi bật vì các giống lan Dendrobium lai tạo thường thấy, những giống Dendrobium có cánh hoa to tròn như lan Hồ Điệp (Phalaenopsis) hay những giống lan Dendrobium lai được trồng với mục đích thu hoạch hoa và bán ra để mọi người mua về chưng đều có nguồn gốc từ những giống lan nguyên thủy trong nhóm này.

2. Spatulata:

Nhóm lan này có cánh hoa dài và xoắn như sừng con linh dương nên trong Anh Ngữ còn được gọi là “Antelope Type”. Lá xanh quanh năm với giả hành to cao mạnh mẽ. Ra hoa một lượt với nhiều cành hoa hay có thể ra hoa liên tiếp trong mùa Hè ẩm áp, hoa lâu tàn. Có các giống như *Den. antennatum*, *Den. canaliculatum*, *Den. discolor*, *Den. gouldii*, *Den. johannis*, *Den. lineale* (*veratrifolium*), *Den. stratiotes*, *Den. strebloceras* và *Den. taurinum*.

Den. antennatum

Ảnh: www.flickr.com

Những cây lan trong nhóm này phát triển tốt trong môi trường có khí hậu ẩm áp quanh năm 60-65°F (15-18°C) vào ban đêm và 75-90°F (24-32°C) vào ban ngày. Có thể chịu nóng cao hơn nhưng phải tăng độ ẩm và thoáng gió. Không có mùa nghỉ, có thể chịu lạnh trong mùa Đông nhưng phải có môi trường khô ráo. Ánh sáng từ trung bình đến mạnh.

Các giống lan lai từ nhóm lan này thường được giới chơi lan tại Việt Nam gọi là Dendro Năng do cây khỏe mạnh to lớn và có thể chịu được nắng cao từ 80% đến 100% nắng.

Den. nobile

Ảnh: Hà Khắc Hiếu

3. Dendrobium:

Nhóm lan này nổi bật với đa số đều có giả hành mọc rũ xuống với lá mọc dọc hai bên. Lá sẽ rụng khi thời tiết bắt đầu lạnh và khô. Nhóm lan này cần một mùa nghỉ lạnh và khô ráo. Vào cuối mùa Đông cho đến đầu mùa Xuân hoa bắt đầu mọc từ 1 đến 5 hoa tại các nách lá. Trong nhóm này chia ra làm hai loại dựa vào khả năng chịu lạnh như sau.

Nhóm 1: Khả năng chịu được lạnh cao, gồm các cây như *Den. chrysanthum* (Hoàng thảo hoa vàng), *Den. friedricksianum*, *Den. nobile* (Thạch斛, Hoàng thảo dẹt) và *Den. wardianum* (Hoàng thảo ngũ tinh). Lan cần tưới nhiều nước và phân bón khi cây bắt đầu phát triển mạnh cho đến khi các lá ở ngọn ngừng phát triển. Lúc này lan cần nhiều ánh sáng hơn, giảm nước mạnh hoặc ngưng hẳn không tưới nước, không bón phân, đêm có thể chịu lạnh 40-50°F (4-10°C). Vào thời gian nghỉ này nói vui một chút là “quên chúng đi”.

Nhóm 2: Những cây trong nhóm này chịu lạnh kém hơn nhóm 1, gồm có những cây như *Den. anosmum* (Giã hạc, Phi điệp), *Den. falconeri* (Hoàng thảo trúc mảnh), *Den. fimbriatum* (Hoàng thảo long nhãn), *Den. findlayanum* (Hoàng thảo chuỗi ngọc), *Den. heterocarpum* (Hoàng thảo lụa vàng), *Den. loddigesii* (Hoàng thảo nghệ tâm), *Den. moniliforme*, *Den. parishii* (Hoàng thảo tím hồng), *Den. pendulum* (Hoàng thảo u lồi), *Den. primulinum*

Den. falconeri

Ảnh: Bùi Xuân Đáng

(Long tu) và *Den. transparens* (Phi điệp trắng tím). Cách nuôi trồng tương tự như nhóm một, nhưng vào mùa Đông ban đêm không nên để lạnh dưới 55°F (12°C) và gần như không tưới nước vào thời gian này. Các cây lan trong nhóm này không chịu được lạnh nhiều như nhóm 1.

Den. thyrsiflorum

Ảnh: Nguyễn Thị Khuyên

4. Callista:

Những cây thuộc nhóm này có giả hành cứng cáp, có từ 1-6 lá mọc phía trên đỉnh giả hành. Hoa mọc thành chùm rũ xuống. Những giống nổi bật trong nhóm này gồm có *Den. amabile* (Thủy tiên tím), *Den. chrysotoxum* (Hoàng lạp), *Den. densiflorum* (Thủy tiên vàng), *Den. farmeri* (Thủy tiên trắng), *Den. griffithianum*, *Den. lindleyi* (Vây cá, Vây rồng), *Den. thyrsiflorum* (Thủy tiên), *Den. sulcatum* (Thủy tiên đẹt)...

Nhóm lan này cần có mức ánh sáng cũng như tưới nước và phân bón vừa phải vào mùa Hè ấm áp, nhiệt độ vào khoảng 60-90°F (16-32°C). Và giữ mát vào mùa Đông với khoảng 50°F (10°C) vào ban đêm, tưới nước vừa phải đủ để giữ cho giả hành không bị teo tóp và không cần phân bón vào thời gian này.

5. Latouria:

Nhóm lan này thường có lá trên đầu giả hành to vừa phải và dày. Cụm hoa mọc thẳng với các hoa thường có màu chủ đạo từ trắng đến vàng hơi xanh và hoa trông có vẻ hơi quái dị. Vài giống lan tiêu biểu trong nhóm này là *Den. alexandrae*, *Den. atrovioleaceum*, *Den. johnsoniae*, *Den. macrophyllum* và *Den. spectabile*.

Phát triển tốt trong môi trường giống như nhóm **Spatulata** tuy nhiên chỉ cần ánh sáng vừa đủ và cần khô ráo để lan nghỉ ngơi vào mùa Đông.

Den. spectabile

Ảnh: www.flickr.com

6. Formosae:

Nhóm này bao gồm những cây có giả hành mọc thẳng với một lớp lông đen trên thân và lá có thể nhìn thấy bằng mắt thường. Hoa thường có màu trắng giữa hoa có màu từ vàng đến đỏ hoặc xanh lá. Thường có từ 2-3 hoa mọc tại các nách lá gần ngọn và có thể to đến 4 inches (10 cm). Hoa lâu tàn. Những cây tiêu biểu như *Den. bellatulum* (Bạch hỏa hoàng), *Den. dearii*, *Den. draconis* (Nhất điểm hồng), *Den. formosum* (Bạch nhận), *Den. infundibulum* (Hoàng thảo Bù Đẳng), *Den. lowii*, *Den. margaritaceum* (Bạch hoàng), *Den. sanderae* và *Den. schuetzii*...

Den. draconis

Ảnh: Lê Trọng Châu

Nhóm lan này phát triển tốt trong môi trường khí hậu mát với khoảng 50-60°F (10-16°C) vào ban đêm và không quá 85°F (30°C) vào ban ngày. Tưới nước và phân bón hợp lí khi cây phát triển mạnh và cần để khô nhẹ khi cây ngừng tăng trưởng. Giữ ẩm nhẹ cho đến khi cây bắt đầu phát triển trở lại.

7. Nhóm cuối cùng bao gồm những nhóm nhỏ với những cây đặc trưng sau: *Den. linguiforme*, *Den. tetragonum*, *Den. gracillimum* and *Den. cuthbertsonii* (*sophronitis*).

Trồng tốt tùy theo môi trường sống của từng cây tuy nhiên vẫn có điểm chung là cần một nhiệt độ từ trung bình đến ẩm áp với nhiệt độ ban đêm vào khoảng 55-60°F (12-16°C). Giữ khô vào mùa Đông hoặc khi thấy cây ngừng tăng trưởng.

Den. linguiforme

Ảnh: www.flickr.com

Den. tetragonum

Ảnh: www.flickr.com

Hiện nay có nhiều cách phân loại khác nhau, chưa thống nhất và ngay cả các nhà khoa học gia cũng còn nhiều ý kiến trái ngược. Ví dụ như theo cuốn *Dendrobium and Its Relatives* của Bill Lavarack, Wayne Harris và Geoff Stocker thì *Dendrobium* chia ra tới 34 nhóm và theo *Internet Orchid Species* có tới 40 nhóm. Tuy nhiên như đã trình bày ở trên, đây là cách phân loại dễ nhớ

nên được nhiều người sử dụng và các cây lan trong cùng một nhóm thường được các nhà lai giống lan tuyển chọn và lai tạo tạo với nhau để cho ra các giống lan lai đẹp đẽ nhưng vẫn mang đặc trưng nổi bật.

Den. gracillimum
Ảnh: www.flickr.com

Den. cuthbertsonii
Ảnh: www.flickr.com

Mong rằng bài viết với cách phân loại kể trên sẽ giúp bạn đọc có cái nhìn toàn diện hơn về loài lan Dendrobium và từ đó có thể lựa chọn cho chính mình những cây lan đẹp phù hợp với khu vực sinh sống và sở thích riêng.

Do số giống của loài lan này lên đến hàng nghìn nên những cây lan được liệt kê bên trên chỉ là một số đại diện đặc trưng được nhiều người biết đến. Thêm vào đó, những cây lan có mọc tại Việt Nam được liệt kê với tên tiếng Việt đi kèm, tuy nhiên đôi khi tên khác nhau giữa các vùng miền nên những tên Việt bên trên được sử dụng dựa vào tên gọi được nhiều người sử dụng.

Anaheim 11/2013
Nguyễn Duy